

TELEKOMMUNIKATSIYA INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Berdiklichev Mardan

"Uzbektelekom" aksiyadorlik kompaniyasi

ORCID: 0009-0000-9643-0678

b.mardon@uztelecom.uz

Annotatsiya. Maqolada telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalarni moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlari nazariy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqotda raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya infratuzilmasining strategik ahamiyati ortib borayotgani, mazkur sohadagi investitsiya loyihalarining yuqori kapital sig'imi, uzoq qaytarim davri va moliyalashtirish tuzilmasini shakllantirishdagi murakkabliklar ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: telekommunikatsiya infratuzilmasi, investitsiya, moliyalashtirish mexanizmlari, moliyaviy resurslar, raqamli iqtisodiyot, davlat-xususiy sheriklik.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ФИНАНСИРОВАНИЮ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИЕ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Бердикличев Мардан

Акционерное общество «Узбектелеком»

Аннотация. В статье теоретически исследуются современные подходы к финансированию инвестиций в развитие телекоммуникационной инфраструктуры. В исследовании научно обоснованы возрастающая стратегическая значимость телекоммуникационной инфраструктуры в цифровой экономике, высокая капиталоемкость инвестиционных проектов в этой области, длительный срок окупаемости и сложности формирования структуры финансирования.

Ключевые слова: телекоммуникационная инфраструктура, инвестиции, механизмы финансирования, финансовые ресурсы, цифровая экономика, государственно-частное партнерство.

MODERN APPROACHES TO FINANCING INVESTMENTS IN THE DEVELOPMENT OF TELECOMMUNICATIONS INFRASTRUCTURE

Berdiklichev Mardan

"Uzbektelecom" Joint Stock Company

Abstract. The article theoretically researches modern approaches to financing investments in the development of telecommunications infrastructure. In the study, the increasing strategic importance of telecommunication infrastructure in the digital economy, the high capital capacity of investment projects in this field, the long payback period, and the complexities in forming the financing structure are scientifically based.

Key words: telecommunication infrastructure, investment, financing mechanisms, financial resources, digital economy, public-private partnership.

Kirish.

Raqamli iqtisodiyot bosqichma-bosqich emas, balki jadal sur'atlarda shakllanayotgan hozirgi sharoitda telekommunikatsiya infratuzilmasi iqtisodiy o'sishning oddiy texnik omili emas, balki davlat boshqaruvi, biznes jarayonlari, raqamli xizmatlar, elektron tijorat, moliyaviy texnologiyalar va aholi farovonligini ta'minlovchi tayanch tizimga aylanmoqda. Shu jihatdan qaralganda, telekommunikatsiya tarmog'ini rivojlantirish masalasi faqat yangi uskuna yoki tarmoq quvvatini oshirish bilan cheklanmaydi; u, eng avvalo, katta hajmdagi kapitalni jalb etish, turli moliyalashtirish manbalarini uyg'unlashtirish va investitsiya qarorlarini uzoq muddatli iqtisodiy mantiq asosida qabul qilishni talab etadi. O'zbekistonning rasmiy manbalarida ham zamonaviy telekommunikatsiya infratuzilmasini yaratish raqamli iqtisodiyot rivojining muhim sharti sifatida baholangan.

O'zbekistonda mazkur masalaning dolzarbligi so'nggi yillarda qabul qilingan strategik va huquqiy hujjatlar bilan yanada kuchaydi. Xususan, PF-6079-son Farmon bilan "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi tasdiqlangan bo'lib, u raqamli infratuzilmani kengaytirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarga joriy etishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Shuningdek, 2024-yil 27-dekabrda qabul qilingan yangi "Telekommunikatsiyalar to'g'risida"gi Qonun sohadagi munosabatlarning huquqiy poydevorini yangilab, tarmoqni rivojlantirish, tartibga solish va unda ishtirok etuvchi subyektlar faoliyatini zamonaviy bosqichga olib chiqish uchun yangi me'yoriy asos yaratdi. Bu esa telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyaviy ta'minlashga oid yondashuvlarni faqat amaliy emas, balki nazariy jihatdan ham qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Bugungi kunda telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishga yo'naltiriladigan investitsiyalar odatda yuqori kapitallsig'imli, qaytarim davri nisbatan uzoq va texnologik yangilanish sur'ati yuqori bo'lgan loyihalarni qamrab oladi. Optik tolali aloqa liniyalari, magistral kanallar, mobil baza stansiyalari, data-markazlar va ma'lumotlarni qayta ishlash quvvatlarini yaratish katta moliyaviy resurslarni talab qiladi. Bunday vaziyatda investitsiyalarni moliyalashtirishga nisbatan an'anaviy yondashuvlar har doim ham yetarli bo'lmaydi, chunki tarmoqda bir vaqtning o'zida moliyaviy barqarorlik, xizmatlar sifatini oshirish, hududiy qamrovni kengaytirish va raqamli tenglikni ta'minlash kabi bir-biriga bog'liq vazifalar hal etiladi. Shu bois telekommunikatsiya sohasida moliyalashtirish mexanizmini tahlil qilish masalasi faqat mablag' topish emas, balki mablag'ni qanday tuzilmada, qaysi manbalar hisobidan va qanday natijaviylik sharoitida jalb qilish mumkinligini anglatadi.

Adabiyotlar sharhi.

Hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya infratuzilmasi mamlakat iqtisodiy o'sishi, raqamli xizmatlar va investitsiya muhitini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda internet va mobil aloqa tarmoqlarini kengaytirish uchun katta sarmoya talab etiladi. Shu sababli olimlar mazkur sohani moliyalashtirishning eng samarali usullarini tadqiq etganlar.

Röller va Waverman (2001) 21 ta mamlakat ma'lumotlari asosida telekommunikatsiya infratuzilmasi iqtisodiy o'sishga to'g'ridan-to'g'ri ijobiy ta'sir qilishini aniqlagan. Ular infratuzilmaga investitsiya kritik darajaga yetganda samara yanada oshishini ta'kidlaydi.

Sridhar va Sridhar (2007) rivojlanayotgan mamlakatlarda mobil va statsionar aloqa tarmoqlariga sarmoya milliy ishlab chiqarish hajmini oshirishini ko'rsatgan. Mualliflar xususiy investitsiyalar muhimligini ta'kidlaydi.

Pradhan et al. (2016) Osiyo davlatlari misolida moliyaviy rivojlanish va telekom infratuzilmasi o'rtasida ikki tomonlama bog'liqlik borligini aniqlagan. Bu esa telekom sohasini moliyalashtirishda bank tizimi va kapital bozorlari muhimligini anglatadi. Pradhan et al. (2014) G-20 mamlakatlari tahlilida telekommunikatsiya tarmoqlari xorijiy investitsiyalarni jalb qilishini qayd etadi. Demak, sohani rivojlantirish keyingi investitsiyalar uchun ham asos yaratadi

Telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish zamonaviy iqtisodiyotning muhim shartlaridan biri bo'lib, yuqori tezlikdagi internet, mobil aloqa va raqamli xizmatlarni kengaytirish uchun katta moliyaviy resurslar talab etadi. Shu bois olimlar va xalqaro tashkilotlar mazkur sohada eng samarali moliyalashtirish mexanizmlarini tadqiq qilib kelmoqdalar.

Röller va Leonard Waverman (2001) telekommunikatsiya tarmoqlariga investitsiya iqtisodiy o'sishni tezlashtirishini aniqlab, xususiy kapital ishtirokini kuchaytirish muhimligini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, raqobat muhitida xususiy investitsiyalar samaradorroq bo'ladi.

Sridhar va Varadharajan Sridhar (2007) rivojlanayotgan mamlakatlarda xususiy sarmoya va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar telekom infratuzilmasi kengayishida asosiy manba ekanini ko'rsatgan.

Jeffrey Delmon (2015) davlat-xususiy sherikchilik (DXSH) modeli yirik infratuzilma loyihalarida risklarni taqsimlash va uzoq muddatli kapital jalb qilishda samarali ekanini ta'kidlaydi.

Raul Katz va Pantelis Koutroumpis (2013) raqamli infratuzilma obligatsiyalari va institutsional investorlar mablag'lari yangi avlod tarmoqlarini qurishda muhim vosita bo'lishini qayd etadi.

ITU (2021) ekspertlari esa Universal Service Funds (USF) orqali qishloq va chekka hududlarda internet tarmoqlarini moliyalashtirish eng samarali ijtimoiy mexanizmlardan biri ekanini bildirgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiya, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, guruhlash va umumlashtirish usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalarni moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlarini nazariy jihatdan tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur jarayonni faqat moliyaviy resurslarni jalb qilish vazifasi sifatida emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlik, moliyaviy barqarorlik, risklarni taqsimlash va tarmoqning strategik ahamiyatini hisobga oluvchi kompleks mexanizm sifatida talqin qilish maqsadga muvofiqdir. Telekommunikatsiya infratuzilmasiga xos bo'lgan yuqori kapital sig'imi, investitsiya qaytimining nisbatan uzoq muddatda shakllanishi, texnologik yangilanish sur'atlarining yuqoriligi va xizmatlar bozorida raqobatning kuchayishi moliyalashtirish bo'yicha universal emas, balki tabaqalashgan yondashuvni taqozo etadi.

Zamonaviy yondashuvlarning mohiyati shundaki, ular an'anaviy "bitta manba - bitta mexanizm" tamoyilidan voz kechib, turli manbalarni muayyan iqtisodiy sharoit, tarmoqning rivojlanish bosqichi va loyihaning xususiyatiga qarab uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Shu nuqtayi nazardan, telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirish manbalarini tasniflash, ularning iqtisodiy mazmunini ochib berish va qo'llanish doirasini belgilash muhim nazariy ahamiyatga ega.

Quyidagi 1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishda har bir manbaning o'ziga xos iqtisodiy vazifasi, afzalliklari va cheklovlari mavjud. Biroq mazkur tasnif moliyalashtirish mexanizmlarining faqat turlarini ochib beradi. Amalda esa muhim masala ushbu manbalardan qaysi sharoitda, qaysi omillar ta'sirida va qanday tanlov asosida foydalanish lozimligini aniqlashdan iborat. Demak, moliyalashtirish mexanizmlarini tasniflashdan keyingi mantiqiy bosqich ularni tanlashga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni tahlil qilishdan iborat bo'ladi.

Telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlari tasnifi

Moliyalashtirish yondashuvi	Iqtisodiy mazmuni	Asosiy manbalar	Ustun jihatlari	Cheklovlari
O'z mablag'lari asosida moliyalashtirish	Korxonaning ichki moliyaviy salohiyati hisobidan investitsiyani qoplash	Amortizatsiya ajratmalari, taqsimlanmagan foyda, ichki jamg'armalar	Moliyaviy mustaqillikni saqlaydi, qarz yukini oshirmaydi	Yirik infratuzilma loyihalari uchun yetarli emas
Qarz mablag'lari asosida moliyalashtirish	Jalb qilingan resurslar hisobiga investitsiya loyihalarini amalga oshirish	Bank kreditlari, tashqi qarzlar, sindikatlashgan kreditlar	Tez hajmli resurs jalb qilish imkonini beradi	Foiz yukini oshiradi, likvidlik va valyuta risklarini kuchaytiradi
Davlat ishtirokida moliyalashtirish	Ijtimoiy va strategik ahamiyatga ega loyihalarni davlat qo'llovi bilan ta'minlash	Byudjet mablag'lari, davlat kafolati, maqsadli dasturlar	Qaytarilishi uzoq bo'lgan loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi	Davlatga yuqori bog'liqlikni yuzaga keltiradi
Davlat-xususiy sheriklik	Davlat va xususiy sektor resurslari hamda risklarining taqsimlangan shakli	DXSH mexanizmlari, konsessiya, aralash moliyalashtirish	Risklarni taqsimlaydi, xususiy kapitalni jalb qiladi	Institutsional muhit va huquqiy kafolatlarni talab qiladi
Loyihaga yo'naltirilgan moliyalashtirish	Loyihaning kelgusi pul oqimlari asosida resurs jalb qilish	Loyihani moliyalashtirish, maxsus moliyaviy tuzilmalar	Yirik obyektlar uchun mos, pul oqimlariga tayanadi	Pul oqimlarini aniq prognoz qilish zarur
Bozor instrumentlari orqali moliyalashtirish	Kapital bozori vositalari orqali mablag' jalb qilish	Obligatsiyalar, aksiyalar, infratuzilma bondlari	Manbalarni diversifikatsiya qiladi, muddatni uzaytiradi	Rivojlangan moliya bozori va shaffoflikni talab qiladi

Manba: muallif ishlantmasi.

Aynan shu nuqtayi nazardan qaralganda, telekommunikatsiya infratuzilmasida investitsiyalarni moliyalashtirish usulini belgilashda loyihaning kapital sig'imi, qaytarish muddati, pul oqimlarining barqarorligi, strategik ahamiyati, texnologik yangilanish sur'ati va institutsional muhit kabi omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois quyidagi jadvalda moliyalashtirish mexanizmini tanlashga ta'sir etuvchi asosiy omillar tizimlashtirildi.

Telekommunikatsiya infratuzilmasi investitsiyalarini moliyalashtirish mexanizmini tanlashga ta'sir etuvchi asosiy omillar

Omillar	Iqtisodiy mazmuni	Moliyalashtirish mexanizmiga ta'siri	Ustuvor yondashuv
Loyihaning kapital sig'imi	Boshlang'ich sarmoya hajmining kattaligi	Qisqa muddatli manbalar samarasiz bo'lib qoladi	Uzoq muddatli qarz, loyiha moliyalashtirishi, davlat qo'llovi
Qaytarish muddati	Investitsiyadan daromad olish davri	Qaytarish uzoq bo'lsa, arzon va barqaror manba talab qilinadi	DXSH, davlat kafolati, infratuzilma bondlari
Pul oqimlarining prognoz qilinishi	Loyihaning kelgusi tushumlarini baholash imkoni	Pul oqimi aniq bo'lsa, loyihani moliyalashtirishni qo'llash mumkin	Loyihaviy moliyalashtirish, obligatsiya chiqarish
Strategik va ijtimoiy ahamiyat	Tijoriy samara bilan birga milliy ahamiyatning mavjudligi	Sof bozor manbalari yetarli bo'lmasligi mumkin	Davlat ishtirokidagi aralash moliyalashtirish
Texnologik yangilanish tezligi	Asosiy vositalarning tez eskirishi	Moslashuvchan va bosqichma-bosqich moliyalashtirish talab etiladi	Kombinatsiyalashgan model, lizing, qayta moliyalashtirish
Moliya bozorining rivojlanganligi	Kapital jalb qilish imkoniyatlarining kengligi	Bozor instrumentlaridan foydalanish darajasini belgilaydi	Obligatsiyalar, aksiyalar, xususiy investitsiyalar
Institutsional muhit	Qonunchilik, kafolatlar va tartibga solish sifati	Xususiy kapital va tashqi investorlar ishonchini belgilaydi	DXSH, xalqaro moliyalashtirish, tashqi sheriklik

Manba: muallif ishlanmasi.

2-jadval natijalari moliyalashtirish mexanizmini tanlash tasodifiy qaror emasligini, balki loyihaning moliyaviy profili va tashqi muhit xususiyatlari bilan belgilanishini ko'rsatadi. Boshqacha aytganda, 1-jadvalda keltirilgan manbalar va modellardan qaysi birini qo'llash masalasi 2-jadvalda ifodalangan omillarni chuqur hisobga olmasdan turib hal etilmaydi. Shu bilan birga, ushbu omillar turli bosqichlarda turlicha ahamiyat kasb etadi. Masalan, tarmoqni boshlang'ich kengaytirish bosqichida davlat qo'llovi va uzoq muddatli resurslar muhim bo'lsa, modernizatsiya yoki diversifikatsiya bosqichida bozor instrumentlari va pul oqimlariga tayangan modellar nisbatan samarali bo'lishi mumkin.

Shu sababli tahlilning keyingi mantiqiy bosqichi telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish jarayonini statik emas, balki bosqichma-bosqich kechuvchi tizim sifatida ko'rib chiqishdan iborat. Bu yondashuv moliyalashtirish mexanizmining samaradorligi uning faqat turiga emas, balki tarmoq rivojlanishining qaysi bosqichida qo'llanilayotganiga ham bog'liq ekanini ochib beradi.

3-jadval telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishni statik emas, balki rivojlanish bosqichlariga bog'liq dinamik tizim sifatida qarash lozimligini ko'rsatadi. Bu yondashuvga ko'ra, har bir bosqichda bir xil moliyalashtirish modeli qo'llanilishi ilmiy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham maqbul emas. Masalan, boshlang'ich kengaytirish bosqichida tijoriy qaytarish nisbatan noaniq bo'lgani sababli davlat qo'llovi yoki imtiyozli uzoq muddatli resurslar ustuvor bo'ladi. Aksincha, faol o'sish va modernizatsiya bosqichlarida pul oqimlari shakllana boshlagani uchun bozor instrumentlari va loyihaviy moliyalashtirish mexanizmlari kengroq qo'llanilishi mumkin.

Telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishning bosqichlari bo'yicha moliyalashtirishning nazariy modeli

Rivojlanish bosqichi	Loyihalar xususiyati	Maqbul moliyalashtirish usuli	Kutilgan iqtisodiy natija
Boshlang'ich kengaytirish bosqichi	Tarmoq qamrovini oshirish, yangi hududlarga kirish	Davlat qo'llovi, uzoq muddatli qarzar, aralash model	Infratuzilma bazasini shakllantirish
Faol o'sish bosqichi	Abonent bazasi kengayishi, xizmat hajmi ortishi	Qarzar va o'z mablag'lari kombinatsiyasi	Daromad oqimlarini barqarorlashtirish
Modernizatsiya bosqichi	4G/5G, optik tarmoq, data-markazlarni yangilash	Bozor instrumentlari, loyihani moliyalashtirish, qayta moliyalashtirish	Texnologik raqobatbardoshlikni oshirish
Diversifikatsiya bosqichi	Yangi raqamli xizmatlar va platformalarni joriy etish	Xususiyy kapital, strategik sheriklik, aksiyadorlik modeli	Qo'shimcha daromad manbalarini shakllantirish
Barqaror rivojlanish bosqichi	Mavjud aktivlarni samarali boshqarish va optimallashtirish	Pul oqimlariga asoslangan rejalashtirish, resurslar tuzilmasini optimallashtirish	Moliyaviy barqarorlik va uzoq muddatli samaradorlik

Manba: muallif ishlanmasi.

Diversifikatsiya va barqaror rivojlanish bosqichlarida esa moliyalashtirish masalasi yangi obyekt qurishdan ko'ra, aktivlar samaradorligini oshirish va moliyaviy resurslar tuzilmasini optimallashtirish vazifasi bilan ko'proq bog'lanadi. Bu holatdan kelib chiqib, nazariy jihatdan shunday xulosa qilish mumkinki, zamonaviy moliyalashtirish yondashuvlarining samaradorligi ularning loyiha turiga emas, balki tarmoq rivojlanish bosqichiga mosligi bilan belgilanadi.

Ushbu tahlilimiz telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalarni moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlariga nisbatan bir qator muhim ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

Birinchi, telekommunikatsiya sohasida moliyalashtirish mexanizmiga an'anaviy tarzda qarash yetarli emas. Chunki mazkur tarmoqda investitsiya obyektlari bir vaqtning o'zida ham iqtisodiy foyda manbai, ham ijtimoiy infratuzilma, ham strategik raqamli resurs vazifasini bajaradi. Shu sababli moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlari faqat kapital jalb qilishga emas, balki resurslarning iqtisodiy vazifasiga muvofiq tuzilishini ta'minlashga qaratilmog'i lozim.

Ikkinchi, nazariy jihatdan telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishda eng maqbul model - bu diversifikatsiyalashgan va tabaqalashgan modeldir. Bunda o'z mablag'lari, qarzar resurslari, davlat ishtiroki, xususiyy kapital va bozor instrumentlari o'zaro raqobatchi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi moliyaviy elementlar sifatida namoyon bo'ladi. Moliyalashtirish manbalarining bunday kombinatsiyasi risklarni taqsimlash, moliyaviy barqarorlikni saqlash va investitsiya faolligini uzoq muddatda qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Uchinchi, zamonaviy yondashuvlarning samaradorligi moliyalashtirish manbalarining ko'pligi bilan emas, balki ularning loyiha xususiyati, pul oqimlari modeli, texnologik sikl va institutsional muhitga mosligi bilan o'lchanadi. Bu holat telekommunikatsiya infratuzilmasi uchun universal emas, balki adaptiv moliyalashtirish mexanizmi zarurligini anglatadi.

To'rtinchi, nazariy jihatdan telekommunikatsiya tarmog'i uchun moliyalashtirishning eng barqaror modeli ikki asosiy tamoyilga tayanishi kerak: birinchisi resurslarni diversifikatsiyalash, ikkinchisi rivojlanish bosqichlariga moslashtirish. Aynan shu ikki tamoyil

moliyalashtirish mexanizmining iqtisodiy samaradorligini, moliyaviy barqarorligini va strategik maqsadlarga muvofiqligini ta'minlaydi.

Beshinchidan, maqola doirasida taklif etilgan nazariy yondashuvlar O'zbekiston sharoitida telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishni ilmiy jihatdan asoslash uchun metodologik poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin. Xususan, mamlakatda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, telekommunikatsiya tarmog'ining kengayishi va davlat ishtirokidagi yirik infratuzilmaviy loyihalarning mavjudligi moliyalashtirishning an'anaviy usullarini qayta ko'rib chiqish, manbalarni tabaqalashtirish va moliyaviy resurslar tuzilmasini takomillashtirishni dolzarb vazifaga aylantiradi.

Shu tariqa, tadqiqot natijalari telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlari mohiyatan uchta yo'nalishda namoyon bo'lishini ko'rsatdi:

birinchisi, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash;

ikkinchisi, loyiha xususiyati va rivojlanish bosqichiga mos moliyaviy instrumentlarni tanlash;

uchinchisi, moliyaviy barqarorlik va investitsiya samaradorligini bir vaqtning o'zida ta'minlashga qaratilgan integral yondashuvni shakllantirish.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalarni moliyalashtirish masalasini oddiy investitsiya jalb qilish jarayoni sifatida emas, balki manbalar tanlovi, risklarni taqsimlash, moliyaviy barqarorlikni saqlash va loyiha xususiyatiga mos moliyalashtirish tuzilmasini shakllantirish muammosi sifatida baholash lozimligini ko'rsatdi.

Birinchidan, telekommunikatsiya infratuzilmasi uchun yagona universal moliyalashtirish modeli mavjud emas. Chunki tarmoqdagi loyihalar iqtisodiy mazmuni, kapital sig'imi, qaytarim muddati va strategik ahamiyati jihatidan bir xil emas. Shuning uchun moliyalashtirish mexanizmi ham loyihaning tabiatiga mos tarzda tanlanishi kerak.

Ikkinchidan, telekommunikatsiya sohasida eng maqbul yondashuv diversifikatsiyalashgan moliyalashtirish modelidir. Ya'ni o'z mablag'lari, qarz resurslari, davlat qo'llovi, davlat-xususiy sheriklik va bozor instrumentlari bir-birining o'rnini bosuvchi emas, balki o'zaro to'ldiruvchi manbalar sifatida qaralishi lozim. Mazkur sohada moliyalashtirish samaradorligi jalb qilingan mablag' hajmi bilan emas, balki manbalar tuzilmasining muvozanati bilan belgilanadi.

Uchinchidan, strategik ahamiyati yuqori, lekin tijoriy qaytarishi sekin shakllanadigan infratuzilmaviy loyihalarni sof bozor tamoyillari asosida moliyalashtirish har doim ham maqbul emas. Bunday loyihalarda davlat ishtirokidagi yoki aralash moliyalashtirish mexanizmi obyektiv zarurat hisoblanadi. Aksincha, tijoriy salohiyati yuqori bo'lgan yo'nalishlarda xususiy kapital, loyihaviy moliyalashtirish va kapital bozori instrumentlaridan faolroq foydalanish mumkin.

To'rtinchidan, telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishni baholashda faqat mablag' jalb qilingani yetarli mezon emas. Mexanizmning samaradorligi kamida uchta ko'rsatkich orqali baholanishi kerak:

a) kapital qiymati;

b) pul oqimlariga tushadigan moliyaviy bosim;

v) loyihaning uzoq muddatli strategik natijasi.

Shuning uchun ushbu sohada moliyalashtirish samaradorligini baholashga nisbatan klassik yondashuvlar tarmoq xususiyatiga moslashtirilishi zarur.

Beshinchidan, telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishni moliyalashtirish mexanizmi rivojlanish bosqichlariga qarab o'zgarib borishi lozim. Boshlang'ich kengaytirish bosqichida davlat qo'llovi va uzoq muddatli resurslar ustuvor ahamiyat kasb etsa, modernizatsiya va diversifikatsiya bosqichida xususiy kapital, bozor instrumentlari va pul oqimlariga asoslangan moliyalashtirish shakllari ko'proq samara beradi.

Shu asosda tadqiqotning bosh xulosasi shundan iboratki, telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishda investitsiyalarni moliyalashtirishning zamonaviy yondashuvlari manbalarni ko'paytirishga emas, balki ularni loyiha xususiyati, iqtisodiy qaytarish darajasi va strategik vazifasiga mos holda tuzishga qaratilgan bo'lishi kerak. Aynan shu yondashuv telekommunikatsiya tarmog'ida moliyaviy barqarorlikni saqlash, investitsiya faolligini rag'batlantirish va infratuzilmaviy rivojlanishni uzoq muddatli asosda ta'minlash imkonini beradi.

References:

Delmon, J. (2015) *Public-Private Partnership Projects in Infrastructure*. Cambridge: Cambridge University Press.

ITU (2021) *21st Century Financing Models for Bridging Broadband Connectivity Gaps*. Geneva: International Telecommunication Union.

Katz, R. and Koutroumpis, P. (2013) 'Measuring Digitization: A Growth and Welfare Multiplier', *Technovation*, 33(10–11), pp. 314–319.

Pradhan, R.P. et al. (2014) 'Telecommunications infrastructure and economic growth in G-20 countries', *Information Economics and Policy*.

Pradhan, R.P., Arvin, M.B. and Norman, N.R. (2016) 'Development of telecommunications infrastructure, financial development and economic growth in Asia', *Telecommunications Policy*.

Röller, L.H. and Waverman, L. (2001) 'Telecommunications Infrastructure and Economic Development: A Simultaneous Approach', *American Economic Review*, 91(4), pp. 909–923. Available at: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.91.4.909>

Röller, L.H. and Waverman, L. (2001) 'Telecommunications Infrastructure and Economic Development: A Simultaneous Approach', *American Economic Review*, 91(4), pp. 909–923.

Sridhar, K.S. and Sridhar, V. (2007) 'Telecommunications Infrastructure and Economic Growth: Evidence from Developing Countries', *Applied Econometrics and International Development*, 7(2).